

PLEMIŠKA DRUŽINA TIEPOLO-GRAVISI V DRUŽBENEM IN KULTURNEM OKOLJU KOPRA MED 17. IN 18. STOLETJEM

Salvator ŽITKO

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Garibaldijeva ulica 18, 6000 Koper, Slovenija
e-mail: salvator.zitko@gmail.com

IZVLEČEK

V prispevku o koprskem plemstvu oziroma družini Tiepolo-Gravisi, osvetlujem še vedno manj znani vidik zapletenih družinskih razmerij v beneškem ancien régimeu, saj preučevanje dragocenih oporočnih virov omogoča vpogled v tedanja družinska pa tudi širša razmerja mestnega plemstva, kakor tudi raznolika vprašanja dednega prava, ki jih bo potrebno s ciljem boljšega poznavanja zgodovinske dinamike ožjega koprskega območja, v bodoče temeljiteje preučiti in pretehtati. Prispevek, posvečen koprski veji ugledne beneške plemiške rodbine Tiepolo, bodisi v orisu njenih najpomembnejših predstavnikov tako v moški kot ženski liniji, njihovega imetja in zapletenih družinskih razmerij z uglednimi koprskimi rodbinami Borisi, Gravisi in Barbabianca, kakor tudi sama rast družinske palače od začetka 17. pa do konca 18. stoletja, sloni skoraj v celoti na še neobjavljenem arhivskem gradivu, ki ga hrani Pokrajinski arhiv v Kopru v fondu Družinski arhiv Gravisi (SI PAK/0299) in deloma na župnijskih knjigah ter ostalih virih.

Ključne besede: družina Tiepolo-Gravisi, Veliki svet, zakupi, bratovščina sv. Jakoba, palača Tiepolo

FAMIGLIA NOBILE DEI TIEPOLO-GRAVISI NEL CONTESTO SOCIALE E CULTURALE DI CAPODISTRIA TRA IL SEICENTO E IL SETTECENTO

SINTESI

Nell'articolo sulla nobiltà capodistriana, ovvero la famiglia nobile dei Tiepolo-Gravisi, l'autore fa luce sull'aspetto tuttora meno conosciuto delle articolate relazioni familiari nell'ancien régime veneziano, in seguito a un'analisi di preziose fonti testamentarie che hanno consentito di comprendere meglio i rapporti familiari e più ampi della nobiltà cittadina del tempo, e su diverse sfaccettature del diritto ereditario da disaminare e studiare più a fondo per conoscere meglio le dinamiche storiche della zona ristretta di Capodistria. L'articolo dedicato al ramo capodistriano della rinomata nobile famiglia veneziana dei Tiepolo, sia per quanto riguarda la descrizione dei loro esponenti più importanti in linea maschile e in quella femminile,

dei loro possedimenti e delle complesse relazioni familiari con le eminenti famiglie capodistriane dei Borisi, Gravisi e Barbabianca, sia nell'esposizione dello sviluppo del palazzo della famiglia tra l'inizio del Seicento e la fine del Settecento, è basato quasi interamente su materiale archivistico inedito conservato nell'Archivio regionale di Capodistria nel fondo Archivio familiare Gravisi (Družinski arhiv Gravisi SI PAK/0299) e, in parte minore, su registri parrocchiali e altre fonti.

Parole chiave: famiglia dei Tiepolo-Gravisi, Maggior Consiglio, livelli, Confraternita di San Giacomo, Palazzo Tiepolo

PRIHOD IN NASELITEV DRUŽINSKE VEJE TIEPOLO V KOPER

Prve predstavnike rodbinske veje Tiepolo, ki so zasedli mesto koprskih podestatov zasledimo že na samem začetku 14. oziroma sredi 15. stoletja (npr. Giacomo Tiepolo 1300/1 v funkciji podestata in Giovanni Tiepolo 1452/53 v funkciji podestata in kapitana), kasneje pa leta 1639 Alvisie Tiepolo (Pusterla, 1891, 13). Med letoma 1616–1618 je funkcijo rašporskega kapetana in hkrati namestnika vrhovnega poveljnika (*vice provveditor generale*) beneške vojske v Istri v času uskoške vojne, opravljal Bernardo Tiepolo, za njim pa se v isti funkciji rašporskega kapetana v letih 1638–1640 pojavlja še Alvisie Tiepolo (Bertoša, 2005, 73).

Že leta 1605 pa se je v Kopru naselil in poročil Benetto oziroma Benedetto Tiepolo, kot je razvidno iz prošnje njegovega sina Domenica Tiepola, ki jo je naslovil leta 1673 na beneškega doža, da bi ga vključili v koprski Veliki svet. Prošnja, v kateri je na kratko spregovoril o svojih, zlasti pa o očetovih zaslugah v vojaški službi Beneške republike na Krfu, v Levantu, Istri in na beneški *Terrafermi*. Pri tem poudarja, da se je tudi sam, podobno kot njegov oče, v Kopru, kjer je imel hišo z nekaj malega imetja, dvakrat poročil, dve hčeri pa poslal v tamkajšnja ženska samostana sv. Klare in sv. Blaža.¹ V nadaljevanju izraža in poudarja očetovo in svojo zvestobo ter vdanost Beneški republiki in njenemu dožu. Ker nista nikoli poprej prosila za kakršnokoli uslugo ali korist, v prošnji Domenico zaproša, da bi bila on in njegov edini sin, Andrea Tiepolo, skupaj z zakonitimi nasledniki sprejeta v koprski Veliki svet in zaključuje:

Simil gratia è stata concessa dalla Publica Maestà ad altri di detta Città, come pure all'incontro aggregati di quelli Cittadini alla Cittadinanza Originaria di questa Dominante, e dependendo ciò dalla Publica sola volontà devo sperare con la gratia l'aggradimento de servitij fedelmente prestati per dover spender il sangue e la vita cō li miei posteri à gloria di questa Ser: Repubblica. (PAK, 14)

Iz Benetk so koprskemu podestatu in kapitanu Lorenzu Donātu sporočili, da so obravnavali prošnjo Domenica Tiepola in pri tem upoštevali tako njegove, kot zasluge

1 PAK, 45 – Volume »C« (Amministrazione) sta zabeleženi dve poroki Domenica Tiepola, in sicer leta 1636 s Saffiro Medici, in leta 1648 z Giustino Bartoli (umrla 1653), s katero je imel hčerko Saffiro in sina Andrea. Ena od Domenicovih hčera, Annetta (Anna Benvenuta) Tiepolo (z redovniškim imenom Anna Giulia, rojena 1638), ki je pri šestnajstih letih odšla v samostan sv. Klare, je bila vključena v seznam sester, za katere je bilo mogoče ugotoviti starost ob podpisu dotalne pogodbe in višino dote. Iz popisa je razvidno, da je v samostan vstopila 14. 7. 1653, njena dota pa je znašala 500 dukatov. Umrla je leta 1719 pri 81. letih in bila pokopana v samostanski cerkvi (Bonin, 2003, 132, 135). V registru PAK, 45 je zabeleženih kar nekaj Domenicovih obveznosti do obeh hčera oziroma do vzdrževanja redovnic iz njegove ožje družine oziroma sorodstva v obeh koprskih ženskih samostanih: s. 188 (19. junij 1676): izrecno je omenjena redovnica Anna Giulia, Domenicova hčerka v samostanu sv. Klare, leta 1681 pa redovnica Maria Celeste iz samostana sv. Blaža, čeprav se redovnica z istim imenom in priimkom pojavlja v seznamu pokopanih sester v samostanskem kompleksu sv. Klare dne 15. 3. 1675, ko naj bi dopolnila komaj 24 let (Bonin, 2003, 131).

njegovih prednikov. Senat je odobril njegovo prošnjo, zato je podestatovemu uradu posredoval kopijo njegove vloge in ga prosil, da v tej zadevi sodeluje času in okoliščinam primerno z namenom, da bi uslišali prosilčevo prošnjo po njegovi vključitvi v mestni svet, kar naj bi tudi javnost z naklonjenostjo sprejela.

Onde rissolvemo di accompagnarvi col Senato medesimo alla presente copia di detta supplicatione con incarico di cooperare nella forma, e tempo, che vi parerà più opportuno, perche il supplicante da esso Consiglio resti consolato con l'aggregatione predetta, che riporterà certo il publico aggredimento.²

Domenico Tiepolo torej sodi v vrsto novega plemstva, ki se je v tem obdobju naseljevalo in ustalilo v Kopru in si hotelo svoj ekonomski položaj in družbeni ugled učvrstiti z vstopom v njegov Veliki svet. Do leta 1674, ko mu je beneški Senat prošnjo odobril, se je Domenico že dodobra spoprijateljil ali kako drugače povezal z nekaterimi koprskimi plemiškimi družinami, kot npr. Gravisi, Sereni, Petronio, pa tudi z družinami del Bello, Cancian, Smergo in drugimi.

Med plemenitaji, ki so v Kopru pripadali Velikemu svetu, so bili med dejansko bogatimi in vplivnimi le markizi Gravisi in grofje Grisoni, ki pa v javnem življenju mesta niso bili v ospredju, niti niso zavzemali najvidnejših položajev v mestni upravi. Od leta 1431 je bilo v koprski Veliki svet sprejetih le 14 novih članov. Leta 1646 je tedanji koprski podestat in kapitan Marco Antonio Grimani Velikemu svetu predlagal, naj za sprejem med plemstvo in polnopravno članstvo v mestni svet prosilci plačajo 1.200 dukatov, ki naj se uporabijo predvsem za najbolj ogrožene sloje prebivalstva in pereče potrebe mesta.³ Pri tem je Beneška republika hitro zaznala, da je bilo ob glasovanju za sprejem novih družin v mestnem svetu le nekaj glasov več od nasprotnih, zato jo je moral podestat obvestiti, kateri so bili razlogi za tolikšno zadržanost: ali bi bilo potrebno vsoto 1.200 dukatov kompenzirati oziroma poravnati z liveli, ali je problem v zagotovitvi tolikšne vsote v obubožanju višjega sloja, ali pa je šlo še za kakšen drug razlog. Podestatovega odgovora iz razpoložljivih dokumentov ni mogoče razbrati, pač pa je možno iz njih izluščiti, da je podestat 22. decembra 1646 s senatnim pooblastilom vendarle potrdil navedeni dekret o sprejemu novih plemiških družin v mestni svet (Senato Mare, 1988a, XV, 78).

Med novimi imeni članov Velikega sveta se tako pojavljajo družine de Rin, Ingaldeo, Sereni, Bonzi, Tiepolo in Contesini-Hettoreo. Po letu 1660, točneje leta 1677, je bila v vrste koprskega plemiškega sveta sprejeta le družina markizov Polesinijev, ki pa je imela pretežno »častni značaj«, saj so Polesiniji le občasno živeli v Kopru, večinoma pa v Poreču in Motovunu (Apollonio 1998,

2 PAK, 14; senatno odredbo zasledimo tudi v seriji *Senato Mare*, ki se glasi: 1674, - marzo 3, - *Si manda al Podestà e Capitano di Capodistria copia della supplica di Domenico Tiepolo per esser aggregato a quel Consiglio* (Senato Mare, 1900, 70).

3 1647 – febbraio 1 – *Il Senato approva una deliberazione del Consiglio di Capodistria ed acconsente che »col denaro che si potesse raccogliere dell'aggregar nuove famiglie de cittadini, possono andarsi diffalcando per quella portione di debiti che hanno li »tansati« per la volontaria contributione«* (Senato Mare, 1899a, 94).

30). Za razliko od družine Tiepolo, ki se je v Kopru, kot omenjeno, naselila šele v začetku 17. stoletja, v koprski Veliki svet pa vstopila leta 1674, so družine de Rin, Ingaldeo, Sereni in Bonzi sodile med starejše koprsko plemstvo, družina Contesini-Hettoreo, ki je sicer sodila med izolsko plemstvo, pa je bila v koprski Veliki svet vključena leta 1705, vendar je beneški Senat že pol leta kasneje to vključitev anuliral (De Totto, 1939, 33).

Denar je torej postal edino pravo merilo za izbor novih družin, ki naj bi bile vključene v mestni patriciat, posamezne družine, ki so skušale iz plemiškega naslova iztržiti čast in korist, družbeni ugled in materialne ugodnosti, pa so pri tem igrale odločujočo vlogo. Dodelitev javne funkcije je postala tako ob sklicevanju na kodekse in vrednote, ki so ta položaj zajemale, dokaz učinkovitega uveljavljanja časti in »kakovosti« družine na različnih ravneh (Sabbadini, 1999, 503–504). Pri tem pravzaprav niti ni bilo tako pomembno, ali je bila ta ali ona oseba poplemenitena in sprejeta v plemiški svet za svoj pogum na bojnem polju, za sposobno in zvesto služenje Beneški republiki ali zaradi radodarnega vplačila v vedno bolj prazno državno blagajno. Bistveno je, da so tako podeljevalci kot prejemniki plemiških naslovov plemenitost razumeli kot socialno nagrado, ki ni samo dvignila družbenega položaja posameznika, ampak je podelila večji prestiž tudi funkciji, ki jo je ta posameznik opravljal. Socialna dinamika, povzročena z vzponom urbanih elit in z dotokom novih skupin v plemiške vrste, je sicer sprožila številne razprave o tem, ali je plemenitost podedovana ali pridobljena, formalizirala plemiško hierarhijo in povzročila zapiranje starega plemstva pred povzpeticami, vendar ni bistveno spremenila socialnega položaja plemstva kot celote (Štuhec, 2009, 23).

Na prelomu med 17. in 18. stoletjem tako tudi v Kopru zaznavamo velike spremembe, ko je ob starem oziroma »pravem plemstvu«, ki je še vedno zasedalo večino mest v Velikem svetu, šolalo svoje sinove v *Collegiu dei Nobili*, kasneje pa na padovanski in drugih univerzah, sestavljalo Akademijo *dei Risorti*, v ospredje sililo že tudi bogato meščanstvo, ki si je kupovalo plemiške naslove in svoje sinove ravno tako pošiljalo na študij v Italijo. Kljub usihanju in krčenju starih patricijskih rodbin, le-te v tem obdobju niso ukrenile ničesar, da bi prepustile pomembnejša in donosnejša mesta novodobnemu plemstvu. Najvplivnejše stare rodbine so se še vedno trdno oklepale svojih privilegijev in vodilnih mest v Fontiku, zastavljalnici *Monte di Pietà*, v Velikem svetu, solnem konzorciju, Akademiji *dei Risorti* in drugje. V njih so se pojavljali bolj ali manj isti predstavniki starih plemiških družin iz vrst titularnega plemstva, npr. Gravisi, Verzi, Tacco, Grisoni, Carli, Tarsia in po rangu nekoliko nižje plemstvo iz družin Almerigotti, del Bello, de Belli, Gavardo, Lugnani, Sereni, Vittori, Manzini in nekaj drugih. Vsi ti so se srečevali skoraj vsak dan in odločali o gospodarskih in finančnih vprašanih mesta, potem pa se posebej srečevali še v akademiji, da bi sledili razpravam in družabnim dogodkom. Večji del je bil tudi sorodstveno povezan, saj so bile poroke znotraj ozkega kroga starih in uglednih plemiških družin v skrbi za družinsko premoženje, čedalje pomembnejše. Veliko je bilo med njimi tudi sporov in tožb zaradi dediščin, ljubosumja in zavisti, saj je delitev posesti med brate in sorodni-

ke ter obvezno dodeljevanje dot sestram oziroma hčeram, zlasti ko so se poročale z beneškimi patriciji, pa sorazmerno visok življenjski standard h kateremu so stremele vse plemiške družine, kakor tudi gradnja palač v mestu in kasneje podeželskih vil z bogatim pohištvo in opremo, vodila v slabšanje njihovega ekonomskega položaja, zadolževanje in revščino (Apollonio, 1998, 29).

PREMOŽENJE, GRADNJA DRUŽINSKE PALAČE IN SORODSTVENE VEZI DRUŽINE TIEPOLO

Plemiška družina Tiepolo se je zlasti po letu 1674, ko sta bila Domenico in njegov sin Andrea sprejeta v koprski Veliki svet, že dodobra udomačila v Kopru in se pričela povezovati z uglednejšimi plemiškimi družinami. Njihovo premoženje je bilo, kot je razvidno iz registra oziroma računске knjige (*Libro di conti*) in drugih dokumentov, kar precejšnje, saj je zajemalo veliko posesti in nepremičnin v Kopru in okolici, od katerih sta tako Domenico kot Andrea pobirala najemnine ali pa jih dajala v zakup. Že od prej (1659) je imel Domenico nepremičnine tudi v Bergamu, kjer je živela njegova sestra Elena Vitalba in njegov nečak Benedetto, ter v Benetkah, kjer je občasno tudi bival.

Iz računске knjige je tako razvidno, da je imel Domenico že leta 1659 nasade ob Rižani, kjer je bil njegov družabnik Francesco dal Conte Furlan (*sozzal delle mie Piantate in Risan*), zemljišča na območju Rakitovca in Šalare, leta 1664 pa je omenjeno tudi solno skladišče na območju *S. Pieri* blizu kapucinskega samostana in drugo pri Velikih vratih (*Porta Maggiore*) z določenim številom solnih fondov, ki jih je dajal v najem. Istega leta Domenico omenja svojega družabnika Michiela Gagietta, ki mu je dolgoval 22 L in 10 soldov za pobiranje oljk v Žusterni (*Mr Michiel Gagietta deve dar L 22 s 10 contatigli da me in più volte per far Colezar l'oliva in Zusterna*), leta 1670 pa je kot njegov družabnik istega oljčnega nasada omenjen Menego Steffè (*Menego Steffe mio Sozzal in Zusterna*), ki mu je leta 1675 dolg poravnal s prodajo hiše v mestni četrti Vseh svetnikov (*Piazzal Ognisanti*). Leta 1676 omenja tudi soline v Semedeli, na Serminu in Škocjanskem zalivu (*Valle Stagnon*), po vsej verjetnosti pa je trgoval tudi z nasoljenimi ribami, zlasti sardelami in ciplji (PAK, 45).

Domenico, za njim pa sin Andrea Tiepolo sta bila v Kopru, in sicer na območju Belvederja, med lastniki zemljišča in stavbe, ki jo je uporabljalo koprsko akademsko gledališče, sicer v lasti Giovannija Domenica Grisonija, sama stavba pa je bila pod hipoteko letno obremenjena z 12. 8 L v korist družine Rodella iz Podpeči. Omenjeno hipoteko je vdova pokojnega Pietra Rodelle, Barbara, leta 1650 prodala Domenicu Tiepolu. V dokumentih za predajo lastništva je omenjeno, da je bila hiša na območju Belvederja najprej v Grisonijevi lasti in da je bila že od takrat dana v uporabo Akademiji *dei Risorti*. Stavbo so tedaj preuredili v sedež akademije, ki je plačevala 60 lir letne najemnine Giulii d'Ambrosi, sodišče pa je kasneje sklenilo, naj akademija plačuje 31 L Andreju Tiepolu, ostalo pa Giulii d'Ambrosi. Kasneje je bila ta stavba preurejena v akademsko gledališče

Slika 1: Dvoriščna fasada palače Tiepolo-Gravisi po obnovi (2019) in njena zunanjšina, s pogledom na Kreljevo, nekdanjo ulico C. Combija (Foto: S. Pobega, arhiv UP ZRS).

(*Teatro dei Risorti*). Na podlagi dediščine je vse premoženje pokojnega Grisonija in hipoteka na stavbo prešla v last Andrejevega vnuka, Girolama Gravisija in njegovih potomcev (Širok, 1999, 209).

Prvikrat Domenico Tiepolo omenja svojo hišo na območju sv. Klare (tam, kjer naj bi torej zrasla palača Tiepolo-Gravisi) leta 1665, ko bi mu morali dediči Lorenza Smerga⁴ plačati 140 L za polovico dolžine 25 korakov zidu njegove hiše, na katero se je pokojni Smergo naslonil ob gradnji svoje kuhinje, zidarski mojster Antonio pa je vrednost zidu ocenil po 14 L za korak, kar je skupaj zneslo 140 L.

Item devono dar L 140 per la mettà di passa 25 di Muraglia della mia Casa à S. Chiara alla quale si è appoggiato esso q s.r. Lorenzo per far la sua Cucina Stimata essa muraglia da m. ro Ant. O murer a L 14 il passo L 140.

V bistvu zapletena zgodba o lastništvu oziroma zakupu hiše z dvoriščem v četrti sv. Klare, sega že v leto 1592, ko jo je zakupnik Zuanne Cubilizza prepustil v lastništvo Nadalu Cancianu, očetu Prudenze Marie Cancian, bodoče matere Domenica Tiepola. Hiša je takrat mejila na eni strani na javno cesto, na drugi strani je deloma mejila na poslopje bratovščine sv. Jakoba, deloma pa na dediščinsko posest družine Bratti, s tretje strani na posest benediktincev iz sv. Nikolaja v

4 Družina Smergo je morda izviralca iz Cipra ali Krete in se v Istro umaknila pred turškimi osvajanji, vendar ni omenjena oziroma zajeta v seznamu koprskih plemiških družin ter po vsej verjetnosti tudi ni bila vključena v koprski Veliki svet. Kljub temu je bila deležna grofovske časti in imela svoj družinski grb, ki ga je v svoji knjižici »*Arme ovvero insegne delle famiglie nobili dell'illustrissima città di Capodistria*« upodobil Pio Gravisi. Družina naj bi izumrla leta 1689 (De Totto, 1939, 72). O družini Smergo, ki naj bi se v Koper naselila iz Umaga in si pridobila plemiški naslov leta 1650, poroča tudi P. Petronio (Forlani, 2001, 154).

Oltri in s četrte na dediščinsko posest monsig. Francesca de Andreisa, skopskega škofa.⁵ V kasnejših pogodbah je Domenico Tiepolo kot Prudenzin sin, naveden kot plačnik Anzolu Carpacciu, neposrednemu dediču Antonie, hčerke pokojnega Zuanna Cubilizze. Leta 1643 je Anzolo Carpaccio sklenil novo pogodbo glede poravnave zakupne vsote 50 L in sicer za celotno vsoto 128 dukatov po 6 % obrestih, saj je svoj zakup prodal kapitlju bratovščine Križanega, ki je imela svoj sedež v bližnji cerkvi sv. Tomaža.⁶

Domenico Tiepolo je imel v naslednjih letih, kot je razvidno iz dokumentov, opravka ne le z Anzalom Carpacciem, pač pa predvsem z obema bratovščinama v svoji neposredni sosesčini: že omenjeno bratovščino Križanega in bratovščino sv. Jakoba,⁷ ki je bila lastnik manjšega objekta v neposredni bližini njegove hiše, uporabljala pa jo je le enkrat letno, da bi v njej ponudila hrano mestnim revežem (*caritativamente mangiare*). Šlo je očitno za dokaj staro in propadajočo zgradbo, katere zidovi bi se lahko zrušili in napravili veliko škodo Tiepolovi hiši, zato je septembra 1646 na vodstvo bratovščine naslovil prošnjo, da bi mu omenjeno zgradbo prepustili v last, on pa bi jim v zameno prepusti svojo hišo v četrti Brazzuol, ki bi jo bratovščina lahko uporabljala v svoje namene, ali pa dala v najem.

Risolvero così per li caritativi riguardi dovuti à gl'interessi della medesima Scola come anco per commodo mio ricercar, come faccio, à questa Confraternità il sudetto luoco, o sala, a cambio del quale et stima mi esibisco concederle una mia Casa posta à Porta Brazzuol, la quale dalla medesima Scola potrà esser affittata, o adoperata.

-
- 5 Francesco de Andreis je bil prvotno koprski kanonik, apostolski protonotar in palatinski grof, ki ga je papež Gregor XIII. Leta 1574 imenoval za skopskega škofa. Bil je tudi pomožni škof in koadjutor nadškofa v Stridonu in svojo funkcijo prizadevno opravljal do visoke starosti. Umrli je leta 1649. Njegova podoba s posvetilnim napisom je ohranjena na sedežu koprške škofije (Stancovich, 1888, 1, 143–144).
 - 6 Bratovščina Križanega, imenovana »*Crucifisso di S. Tomaso*« je sodila v vrsto koprskih mestnih bratovščin. Imela je svoj statut in okoli 500 L letnih prihodkov, ki jih je porabila za vzdrževanje cerkvice sv. Tomaža ter za delo v vinogradih v Ankaranu, poleg vinogradov pa je imela tudi oljčne nasade v Gažonu, Oltri in pri sv. Ubaldu. Imela je tudi svoj lasten oratorij, kasneje pa se ji je, kot poroča P. Naldini, priključila še bratovščina Filipa Nerija. Člani bratovščine so nosili črne kute, ena njihovih pomembnih nalog je bila tudi skrb za pripravo umirajočega na smrt pa tudi spremljanje obsojencev na zadnjo pot. Že v 17. stoletju so na pomembne funkcije volili ugledne Koprčane; kot gastaldi so omenjeni Francesco d'Orso (tudi Dorso), Zanetto Baseio (Baseggio), v začetku leta 1679 pa je bil za gastalda bratovščine izvoljen Domenico Tiepolo, od leta 1709 do 1713 pa so si kot gastaldi sledili: Dionisio Gravisi, dr. Pietro Grisoni, Pietro Padrini, Bastian de Rin in Carlo del Tacco (Bonin, 2011, 283).
 - 7 O bratovščini sv. Jakoba je v primerjavi z drugimi koprskimi bratovščinama le malo podatkov, saj je npr. še ni na seznamu 21 bratovščin, ki jih je ob svoji vizitaciji Kopa leta 1580 zabeležil veronski škof Agostino Valier. Omenjena je šele v seznamu iz leta 1741, prav gotovo pa je delovala že prej. Svoj sedež je imela v cerkvi sv. Jakoba na Brolu, nekaj časa pa je imela svoje prostore tudi v predelu ob cerkvi in samostanu sv. Klare. Njeni prihodki so bili v primerjavi z nekaterimi večjimi bratovščinama precej skromni (Bonin, 2011, 103).

S pobudo Domenica Tiepola je bil seznanjen tudi podestat Marc' Antonio Grimani, ki je odredil sklic bratovščinskega kapitlja, da bi se le-ta odločil glede Domenicove ponudbe, vendar se je po dveh neuspešnih poskusih, da bi se sestal kapitelj, Domenico v začetku oktobra istega leta pisno obrnil na podestata v njegovi funkciji »*Giudice delegato in materia di Scole, Fontici e Comunità*« in ga prosil, da osebno pride na kraj, kjer je stala bratovščinska stavba, ki grozi, da se bo porušila in mu napravila škodo. Po ogledu bratovščinske dvorane in ugotovitvi, da so v njej nujno potrebna nekatera obnovitvena dela, za katera pa bratovščina ni imela potrebnega denarja, se je podestat kljub zadržkom članov bratovščine odločil, da jo morajo zamenjati in v ta namen odšel tudi na ogled Domenicove hiše v četrtri Brazzuol (*Casa in Porta Brazzuol*) in odredil cenitev obeh poslopij, tako bratovščinske v četrtri sv. Klare, kot Domenicove v omenjeni mestni četrti. Kljub opravljeni cenitvi in podestatovi odredbi do zamenjave ni prišlo, zato je Domenico dve leti kasneje (11. oktobra 1648) bratovščinsko stavbo prevzel v zakup za letno plačilo 49 L in 10 soldov. Prvi livel je moral plačati na dan sv. Frančiška, 4. oktobra 1649 in tako naprej, vse do izplačila, za katerega naj bi poskrbel on ali pa njegovi dediči, bodisi v denarju ali pa z drugimi liveli. Domenico je moral poleg tega na svoje stroške na prvotno mesto vrniti oltar, klopi in oljčni kamen, ki so bili v lasti bratovščine sv. Jakoba, v nadaljevanju pogodbe pa so tudi zapisali, da mora Domenico znova postati lastnik hiše v četrtri Brazzuol, ki jo je bratovščini dal v zameno v času podestata Grimanija.⁸

Domenicovi posli z bratovščino sv. Jakoba so se zaključili 8. maja 1650, ko je notar Fabrizio Tarsia s svojim notarskim spisom potrdil, da je Domenico Tiepolo gastaldu bratovščine Pieru della Bussa, odštel 30 L za čas približno dveh let, ko je na svoje stroške uporabljal bratovščinsko dvorano. V skladu s tem je Giulio Camillo Gravisi, prokurator bratovščine sv. Jakoba potrdil, da Domenico Tiepolo, ki je medtem vrnil klopi, oltar in oljčni kamen, do nje nima več drugih obveznosti kot letno plačilo zakupa v višini 49 L in 10 soldov.

Domenico Tiepolo ha contato lire trenta a ser Piero detto Bussa Gastaldo della sudetta Scuola per soldo di quanto ha potuto et potesse pretendere la detta Confraternita per il tempo che esso signor Tiepolo ha goduto la salla della medesima avanti la stipulazione dell'Istromento seguito li 11 ottobre 1648 non pretendendo la medesima scola di esso signor Tiepolo alcun altra cosa, che il livello annuo dichiarato nel sudetto Istromento, havendo havuto li fratelli l'altare, la pietra d'oglio, banchi, et ogni altra cosa si che gli vie-

8 PAK, 33; zaradi poškodovanosti in slabe čitljivosti nekaterih dokumentov, v dogovarjanju oziroma sklepanju novih pogodb z bratovščino sv. Jakoba, ni povsem jasno, kaj je Domenico Tiepolo dejansko nameraval doseči. Zaradi govoric in očitkov je naglasil, »da daje prednost koristim bratovščine pred svojimi in da želi tudi v bodoče opravljati dobra dela, da bi se čutil dobrega kristjana, če pa bi tudi to novo pogodbo bratovščina zavrnila, se ni nameraval upreti prvotni odločitvi podestata Grimanija«.

ne fatto dal Molto Illustre signor Giulio Camillo Gravise Procurator della Confraternita tutta fine, et quietatione e con la riserva però del livello come di sopra dichiarato val. L 30. (PAK, 33)

Odslej, pa do leta 1655, je bil Domenico Tiepolo po odredbi koprskega podesta in kapitana Pietra Basadonne izbran za kaštelana v Miljah, kot govori navedba v seriji *Senato Mare* (Senato Mare, 1899b, 325),⁹ ter je v tej funkciji v naslednjih letih sodeloval z istrskim generalnim inkvizitorjem Girolamom Bragadinom, za katerega isti vir navaja, da mu bodo morali »*rappresentanti e ministri di quella Provincia riconoscerlo per tale, prestandogli ogni aiuto perchè possa eseguire la pubblica volontà*« (Senato Mare, 1899b, 325). V skladu s svojo funkcijo je Domenico skrbel zlasti za stanje in popravilo utrdb, pa tudi za ustrezno hranjenje in skladiščenje orožja in streliva tako v Miljah, Koprju kot drugih istrskih mestih. Po letu 1655 naj bi ga na tej funkciji zamenjal Francesco Peroni, Domenico pa naj bi naslednja tri leta večinoma preživel v Benetkah, neredno plačevanje nivelov pa ga je prisililo k vrnitvi v Koper. Leta 1658 je bila namreč sklenjena nova pogodba z bratovščino sv. Jakoba, saj zakupniki niso redno plačevali obrokov po prejšnji pogodbi. Dne 1. decembra 1658 so se tako ob vходу v sodno pisarno (*nell'ingresso della Cancelleria Criminale*) sestali vicedom Antonio Petronio, priči Giacomo del Bello in Domenico Volpe, gastald bratovščine Francesco Divor (?), prokurator Benedetto Lonzar, notar Gio. Antonio Salò ter seveda Domenico Tiepolo. Z notarsko pogodbo so določili, da bo bratovščini sv. Jakoba obroke v višini 52 L in 8 soldov plačevalo 6 zakupnikov, ki bodo svoje zakupe redno plačevali (*in avvenire pagare li livelli medesimi alla Scuola di S. Giacomo*) in sicer prvič 4. oktobra 1659 in tako naprej iz leta v leto in obljublajo »*mantener, attender, et osservare sott' obligatione di tutti, e cadauni beni loro presenti, e futuri, e giurono etc.*« (PAK, 33).

Domenico se je ob urejanju svojih dolžniških in najemniških razmerij tako z bratovščino sv. Jakoba, kot številnimi drugimi ustanovami in posamezniki, ki so razvidni iz registra, dokončno ustalil v Koprju, hkrati pa se je, kot govorijo nekateri dokumenti, posvečal tudi urejanju svoje hiše v četrti sv. Klare, življenje pa se mu je izteklo 22. julija 1679, ko je ravno dopolnil 70 let. Pokopali so ga v samostanu sv. Klare.

Njegov sin Andrea Tiepolo, ki je po očetu podedoval vse njegovo premoženje in z njim že prej sodeloval pri opravljanju družinskih poslov, je ob očetovi smrti dopolnil 31 let. O njegovem šolanju in mladostnih letih iz razpoložljivih virov žal ni možno izluščiti veliko, prav gotovo pa je imel zadovoljivo pravniško izobrazbo, sposobnosti in vpliven krog znanstev, da je postal sekretar ugledne in pomembne beneške ustanove »*Magistrato de Provveditori sopra Feudi*«. Deset let potem, ko je bil z očetom Domenicom sprejet v koprski Veliki svet, so ga

9 *Si conferma l'elezione di Domenico Tiepolo a castellano di Muggia fatta dal Podestà e Capitano di Capodistria.*

leta 1684 sprejeli še v poreški mestni svet (Senato Mare, 1899a, 105). Tudi med koprskim plemstvom je, tako kot njegov oče, spletel številne vezi; že v času njegovega življenja zlasti z Gravisiji in Borisiji, plemiško rodbino albanskega rodu z veliko fevdalno posestjo v Fontanah v Istri. Leta 1679 so po njegovi poroki z Elisabetto Borisi, le-ti postali njegovi ožji sorodniki.¹⁰ Njegovi poročni priči sta bila ugledna koprška plemenitaša: Agostino Vida in Antonio Petronio, v skladu s poročno pogodbo pa so mu morali Borisiji izplačati 600 dukatov.

Li SS.ri Co: Borisi miei Cog.ti devono dare in virtù di Contratto di Nozze seguito il d.o. Giorno degl' atti del sig. Lugretio Moresini D. seicento et quesditi da scodersi dalla Camera di Capo d'Istria.

NADALJNJA RAST DRUŽINSKE PALAČE IN POVEZAVA Z RODBINO GRAVISI

V zakonu z Elisabetto Borisi so se Andreu Tiepolu rodile tri hčerke: Giustina, Maria in Saffira. Družinske potrebe in razmeroma veliki prihodki, ki so mu jih prinašale posesti, tako vinogradi, soline, nasadi, kot tudi najemnine in zakupi ter njegov visok uradniški položaj, so mu omogočale, da je nadaljeval z gradnjo družinske palače, čeprav o tem v registru oziroma drugih dokumentih ni zaslediti konkretnih podatkov. Dejansko se v tem obdobju nakazujejo tendence po predelavi gotških palač v nove, baročne preobleke, ki jih srečamo tudi drugod po Kopru.¹¹ Združevanje manjših gotških hiš v prostornejše baročne palače od 17. stoletja dalje je bila tudi sicer uveljavljena praksa tega časa. Pri tem naj bi v številnih novih prostornih palačah imelo bivalno namembnost le drugo nadstropje, medtem ko je bilo prvo namenjeno sprejemom oziroma družabnemu življenju. Domnevno naj bi v času, ko je živel Andrea Tiepolo, uredili glavno stopnišče med pritličjem in prvim nadstropjem, osrednjo dvorano (salone) z galerijskim obhodom in salona v prvem nadstropju zahodnega dela palače. Stene stopnišča in dvorane so bile v celoti poslikane; tako so na stopnišču fragmentarno ohranjeni in izjemno kakovostno naslikani portreti, za katere lahko sklepamo, da gre za naročnika in njegove tri hčere z družinami in služabniki. V ozkem prehodnem prostoru prvega nadstropja ob stopnišču, ki vodi v drugo nadstropje in predstavlja obenem povezavo z galerijskim obhodom glavne dvorane, je bila odkrita dobro ohranjena baročna poslikava z grbom družine Tiepolo, ki je poleg arhivskih virov tako potrdila lastništvo stavbe. Poslikave

10 Andrea Tiepolo je šele leta 1689, nato pa znova 1703 v svojem registru, ki ga je nadaljeval po očetu Domenicu, zapisal: 1703 – »sig. Elisabeta, mia Consorte (PAK, 45).

11 Iz starejših osnov naj bi tako okoli leta 1600 zrasla manieristična palača Belgramoni-Tacco, sočasno je bila baročno poenotena palača Tarsia ter 1664 v neposredni bližini palača Gravis-Buttorai. V 18. stoletju sta sledili predelavi palače Tutto ex Gavardo in pa predvsem združitev dveh gotških palač ob baročnem poenotenju palače Gravis-Barbabanca leta 1710 na južnem vogalu trga Brolo (Seražin, 2010).

salona, prizidka in glavne dvorane iz drugega ali tretjega desetletja 18. stoletja, tvorijo torej enotno fazo in kažejo na to, da je imel salon reprezentativno funkcijo, umestitev poslikave v prizidek pa priča o reprezentativni rabi tega prostora, ki je tvoril edino povezavo z galerijskim obhodom glavne dvorane (Čebren & Zanier, 2015).

Baročna predelava, ki se jo je lotil Andrea Tiepolo, je torej očitno predstavljala temeljito predelavo starejših objektov v času med očetovo smrtjo (1679) in poroko druge Andrejeve hčerke, Marie Tiepolo (1710).

Prva se je sicer že leta 1703 poročila Giustina Tiepolo z grofom Giacomom Barbabianca. Njena poročna pogodba, sestavljena 15. februarja 1703 v Benetkah, razkriva nekaj podatkov o Andreju Tiepolu, pa tudi o pričah in plačilu dote, ki jo je le-ta namenil ženinu Giacomu Barbabianci. Pri sklepanju pogodbe so bili prisotni Andrea Tiepolo, zastopnik Giacomina Barbabianca, Rinaldo Carli in priči, grof Pietro Borisi, Giustinin bratranec, ter Girolamo Marchi. Pogodba je bila sestavljena po zakonih in običajih, ki so jih v ta namen uporabljali v Benetkah in so bila veljavna za vse podpisnike (*secondo le leggi ed uso di questa Città, salvi e riservati li patti infrascritti*). V skladu s tem je moral Andrea Tiepolo, pok. Domenica, sekretar Urada providurjev za fevde (*Segretario al Magistrato Eccellentissimo de Signori Provveditori sopra Feudi*) zagotoviti, da je njegova zakonita hčerka poštena in skromna ter sprejme za svojega zakonitega ženina in moža Giacomina Barbabianca, ki mu je ob tej priliki dodelil 2.500 dukatov, in sicer 2000 dukatov gotovine in 500 dukatov v zlatu, nakitu in pohištvu za nevestino uporabo, ter bo vse to izročil na dan poroke. Kot svoj prispevek oziroma zaženilo (*contradote*), bo ženin Giacomo Barbabianca, v znak spoštovanja in ljubezni do neveste ter njene plemenite družine, dodal še 250 dukatov, kar skupaj znaša 2.750 dukatov.

In aggiunta et accrescimento della qual Dote, esso l'Illustrissimo signor Giacomo Barbabianca Sposo in dimostrazione della stima, et affetto che professa alla persona, e Casa di detta Illustrissima signora Sposa costituisce Ducati 250 di contradotte, che unitamente alli Ducati 2500 furono tra Dote, Contradotte Ducati 2750.

Dne 21. februarja 1703 je Giacomo Barbabianca pogodbo, ki so jo v Benetkah sestavili na njegovo željo, pregledal, potrdil v vseh njenih sestavinah in obljubil, da jo bo spoštoval, kot priči pa sta se podpisala Mattio Barbabianca in Steffano Carli. Toda zakon z Giustino Tiepolo je trajal le sedem let, saj je 13. januarja 1710 Giacomo, star komaj 36 let, umrl in so Giustini v skladu s pogodbo, junija istega leta vrnilo doto: sledi dolg seznam pohištva, draguljev, različnih slik, med katerimi je bil tudi portret stare matere – Giustine Bartoli – žene Domenica Tiepola in matere Andreja Tiepola, sledil je seznam zakupov, sodnih pravnih, živine, dane v socido, vina, olja, žita itd. Vse to je Giustina prepustila Antoniu Barbabianci v

zameno za 2.750 dukatov, ki naj bi ji jih izplačali v letnih obrokih.¹²

Tik pred smrtjo je Giacomo Barbabianca sestavil oporoko, v kateri je vse svoje premoženje zapustil ženi Giustini Tiepolo, hkrati pa jo zadolžil, da skrbi za leto dni staro hčerko Elisabetto ter za izvedbo oporoke imenoval dva pooblaščenca. Giacomova prezgodnja smrt in pohlepnost ostalih članov družine Barbabianca, zlasti Antonia, pa sta povzročila, da je Giustina prepustila hčerko v oskrbo svojim sorodnikom in se po izplačilu dote odselila v Benetke, ter se leta 1712 znova poročila z Vittorijem Todeschinijem. Njenemu zgledu je kasneje sledila tudi najmlajša sestra Saffira, ki je bila sprva poročena z Alvisejem Davidom, v drugem zakonu pa z grofom Marcom Collaltom.¹³

S poroko Marie Tiepolo (1683–1768) z Dionisijem Gravisijem, 10. novembra 1710, pa se je rodbina Tiepolo končno sorodstveno povezala še s to najvplivnejšo in najuglednejšo koprsko plemiško družino. Prav gotovo je moral ob tej priliki njen oče, Andrea Tiepolo, tako kot v primeru obeh drugih hčera, za doto odšteti precejšnje vsote denarja in drugega imetja. Toda po drugi strani je za razumevanje lastniškega deleža Marie Tiepolo oziroma razčiščevanja nekoliko zapletenih sestavin dotalnih pogodb in finančnih obveznosti, pomemben podatek, da je ob poroki za doto prejela nekdanjo hišo markiza Elia Gravisija, ki je domnevno ležala v neposredni bližini palače Tiepolo.

Slika 2: Palača Gravis-Barbabianca, ki je sedanjo razsežnost in zunanjo podobo dobila po prenovi leta 1710 (Foto: S. Pobega).

- 12 PAK, 33; ženin je, kot je iz zgornjega primera razvidno, v zakon prinesel več vrst prispevkov. Ker je bi njegov finančni delež povezan z doto je jasno, da so praviloma največ prispevali ženini nevest z največjimi dotami, če so se dote držale normativnih okvirov. Povezanost plemiške stopnje in višine sredstev, vloženi v poroko, je bila dokaj velika. Dote je ustrezalo tako imenovano zaženilo (že iz samega izrazja lahko ugotovimo, da je bila dota osnova, ki je določala ženinove prispevke). Nemški izraz je *widerlag* iz glagola *widerlegen*, še bolj jasno je narava obeh prispevkov vidna iz italijanskih besed: *la dote* in *contradote* (Štuhec, 2009, 133, op. 655).
- 13 Zlasti ta poroka se je zdela sorodstvu najbolj sporna, saj naj bi se Saffira ob sklenitvi ženitovanjske pogodbe obvezala, da bo po svoji smrti celotno premoženje zapustila možu (*Sig.a Saffira ha chiuso il contratto di matrimonio col co. Marco Collalto, giovine di 31 anno, alla condizione di fargli donazione di tutto il suo patrimonio dopo di lei morte*) (Ziliotto, 1908, 72–73).

Ob skrbi za hčere, njihove dote in premoženje, pa je imel Andrea Tiepolo obveznosti tudi do sestre Anne Giulie, redovnice v samostanu sv. Klare, ki je umrla leta 1719, že leta 1693 pa sta omenjeni tudi Giustina in Maria, hčerki »njegovega brata«, ki sta ravno tako na njegove stroške živeli v tem samostanu. Vrsto let je skrbel tudi za svojo vnukinjo Elisabetto, Giustinino hčerko, ki jo je vzel k sebi v Benetke, potem ko je otroška leta v pomanjkanju preživela pri svojih sorodnikih, grofih Barbabianca v Kopru. Šele leta 1718 so ji le-ti namreč z dotatno pogodbo odmerili 1.600 ducatov (od celotnega premoženja 29.547 L, ki ji je pripadlo po očetu) v primeru, da bi se poročila oziroma odšla v samostan, za preživnino pa so ji namenili 70 ducatov letno.

Fu dopo otto anni di acerrimo litigio segregata dalla doviziosa Famiglia Barbabianca con una promessa di Ducati 1600, condizionata al contingente caso del suo collocamento a Matrimonio, o in Monastero, e fu inatanto condannata a vivere tutti i suoi giorni nella miseria coll'assegno meschinissimo di Ducati 70 annui.¹⁴

Verjetno se je v tem času Andrea Tiepolo večinoma mudil v Benetkah, saj je družina njegove hčere Marie, poročene z Dionisijem Gravisijem, naglo naraščala. V letih 1712 do 1729 se jima je namreč rodilo kar deset otrok: štiri hčerke in šest sinov, od katerih se kasneje kot dediči v oporokah Marie Tiepolo pojavljajo le slavni erudit Girolamo Vito (rojen 1720) in njegov brat Antonio (rojen 1721), od hčera pa Bradamante Teresa (rojena 1727) in Saffira Andriana (rojena 1729). V zapuščinskih razpravah tega obdobja srečujemo tudi bližnje sorodstvo Dionisija Gravisija, predvsem njegova brata Don Ferdinanda Benedetta in Giovannija Nicolôja Gravisija.

Tudi v času Andrea Tiepola, je tako kot v času njegovega očeta Domenica, ostajal odprt in nerešen problem stavbe bratovščine sv. Jakoba, ki je mejila na njihovo družinsko palačo v četrti sv. Klare, hkrati pa gre tudi za umestitev »*Sala Tiepolo*«, o kateri v svojih spisih kasneje govori Girolamo Gravisi (Flego, 1998, 41–42). Ali je bila »*Sala Tiepolo*« v tej stavbi tista, o kateri govori Girolamo Gravisi v zvezi z Akademijo *degli Operosi*, ki naj bi se v njej prvokrat sestala ob ustanovitvi leta 1739, ostaja torej odprto vprašanje, ki se po drugi strani povezuje tudi z že omenjenim livelom Domenica, za njim pa Andrea Tiepola, ki jima je pripadal od gledališke stavbe (*Teatro dei Risorti*) na območju Belvedera (Širok, 1999, 209) in se je v zvezi s tem Andrea zapletel v spor z Giulio d'Ambrosi, ki je

14 PAK, 33; pri svojem starem očetu je Elisabetta živela do leta 1729, ko se je poročila z Gio. Andreo Muttonijem in se preselila v Rovigo. V župnijskih knjigah tedanjega časa se pojavlja tudi vrsta drugih pripadnikov družine Tiepolo, zlasti gre za podatke o rojstvih in porokah, do katerih je po vsej verjetnosti prihajalo v Benetkah, zato niso registrirane v Kopru. Tako je dokaj težko ali celo nemogoče najti povezave med različnimi osebami rodbine Tiepolo, kot so bile npr. Chiara Tiepolo, hčerke Andrea Tiepola, poročene z Gio. Battisto Baseggiom, Raimondo Tiepolo, Antonio in Pietro ter Gieronimo, Christoforo in Zorzi Tiepolo.

bila solastnica tega poslopja in dobivala od njega letno najemnino v višini 60 L (Flego, 1998, 42).¹⁵

Prav gotovo je bila za nadaljnjo usodo družinske palače Tiepolo v četrti sv. Klare, kakor tudi celotnega premoženja, ključna nenadna smrt Andrea Tiepola, ki ga je doletela leta 1741 v Benetkah. Ker je preminil brez oporoke, so si njegovo celotno premoženje že leto po njegovi smrti razdelile hčerke Giustina, Maria in Saffira, kasneje pa še v letih 1743 in 1749 preostale premičnine, kapital od livellov, ki ga je imel v Benetkah, kakor tudi domačo palačo in del njene pohištvene opreme v Kopru, se pravi postelje, posodo, kovinske predmete in tekstil, kot je razvidno iz dokumentov in spisov z dne 16. oktobra 1742 in 20. julija 1744 oziroma iz seznama računov in potrdil v letih 1742 do 1749.

Dall'epoca 1741 9 Maggio mancò in Venezia ab intestato l'Eccellente signor Andrea q Domenico Tiepolo, alla di cui eredità successero le sue tre Figlie Nobili Signore Giustina, Maria e Saffira, fra le quali sorelle Coeredi nell'anno suddetto 1741, e nei successivi 1742, 1743 e 1749 si sono divisi gli effetti Mobili, Gioje, e Capitali di Livello estinti in Venezia, nonchè la Casa dominicale e parte de'Mobili in essa, cioè Letti, Rami, Ferramenta, Line, et altro assieme pure con varij Livelli qui in Città, il tutto risultante da Carte relative e da Scritture 16 ottobre 1742, 20 luglio 1744, da Inventario, da Conti e da Ricevute degli anni 1742 fino all'anno 1749.

Upravljanje z družinsko palačo in še nerazdeljenim očetovim premoženjem je prevzela Maria Tiepolo, ki je s svojo številno družino edina od hčera ostala v Kopru (PAK, 33, 151).

Kot izhaja iz odkupne pogodbe z dne 16. oktobra 1742, je namreč Maria od obeh sestra odkupila njun dvotretjinski delež nekdanje očetove hiše za 2.000 dukatov, v pogodbi pa je bilo hkrati navedeno, da bo predmet odkupa razen same hiše tudi pripadajoči vrt brez pritklin, kakor tudi gradbeni material za obnovo oziroma dokončanje hiše.

Vendono e liberamente rinunciano all'Illustrissima signora Maria Tiepolo loro sorella, relita q Illustrissimo signor Marchese Dionisio Gravisi le due terze

15 Verjetno je osrednja dvorana palače Tiepolo-Gravisi s svojim galerijskim obhodom služila takšnemu namenu, kot napeljuje pričevanje Girolama Gravisija. Oblikovanje dvorane in obhoda izhajata iz beneške izkušnje gradnje gledališč, ki so se razmahnila v začetku 18. stoletja, ko se je tudi družina Tiepolo dokončno uveljavila v koprskih aristokratskih krogih s sorodstvenima povezavama z družinama Barbabianca in Gravisi. Časovna umestitev napeljuje, da je to predelavo izvedel Andrea Tiepolo, a je – iz nepojasnjenih razlogov – ni uspel dokončati: nastavek bogato profiliranega strešnega venca zahodnega krila palače kaže, da je bilo nadaljevanje dodatnih gradbenih del vsekakor predvideno. Nedokončanje stavbe lahko pripišemo njegovi smrti leta 1741, samo gradbeno fazo nedokončane predelave pa umestimo med leti 1710 (ob poroki Marie Tiepolo z Dionisijem Gravisijem) in letom 1739 (ustanovnim shodom Akademije *degli Operosi*), saj nenazadnje že sama datacija poslikav omejuje to fazo v drugo ali tretje desetletje 18. stoletja (Čebren & Zanier, 2015).

parti ad esse signore Giustina, e Saffira spetanti della Casa Domenicale era di ragione di detto q signor Andrea loro Padre posta nella Città di Capo d'Istria con l'orto ad essa annesso, non cpmprese però nella presente vendita le casette ch'existono in capo all'orto stesso; ma bensì li rilasciano assieme con la casa stessa Domenicale anco li quadri che si appartengono al nicchio del Portico, e le tavole, travi, e pietre che vi sono, e che devono servire per restauro, ovvero per la perfetione della Casa stessa. (PAK, 33)

Na nadaljnji razplet družinske zgodbe in usodo palače Tiepolo-Gravisi, je vplivala zlasti poroka Girolama Gravisija s Chiaro Barbabianca leta 1745. Že leto pred poroko, in sicer 2. junija 1744, je Maria Tiepolo prvokrat pripravila nekakšen predporočni dokument, v katerem je uvodoma izrazila zadovoljstvo, da se bo njen sin Girolamo poročil s »plemenito gospo Chiaro Barbabianca, hčerko plemenitih gospoda Antea in gospe Ellene Barbabianca (*Perché abbia da seguire il Matrimonio da me desiderato tra Girolamo mio Figlio e la Nobile signora Chiara Barbabianca Figlia delle Nobili signori Anteo, ed Ellena Barbabianca*). V nadaljevanju pa navaja, da po svoji smrti prepušča 5.000 dukatov, ki izvirajo iz dediščine po očetu Andreju Tiepolu sinu Girolamu v primeru delitve premoženja, bodisi nepremičnin kot livelov iz njene dediščine, ali poroke drugega brata Antonia. V času svojega življenja pa želi še naprej uživati in razpolagati s svojim premoženjem.

In caso si volesse divider o maritarsi l'altro Fratello, stabili o Livelli della mia Eredità Paterna a di lui ellezione per la summa di Ducati cinque mille dico C.ti 5000 da esser conseguiti dal medesimo seguita che sia la mia Morte. Mentre durante la mia Vita intendo godere, e disporre dell'intieri usufrutto de medesimi.¹⁶

Po poroki se je Girolamo odselil iz palače Tiepolo-Gravisi, saj sta s Chiaro, ki mu je prinesla za doto veliko družinsko premoženje, zaživela v palači njegovega strica Gio. Nicolòja Gravisija, ki je odslej nosila ime palača Gravisi-Barbabianca in postala zaradi njunih nagnjenj do kulture in umetnosti, pravo svetovljansko stičišče tedanjega izobraženega kroga, ki se je shajal predvsem v okviru Akademije *dei Risorti*.¹⁷

Toda ob svojem poglobljanju in zanimanju za francoski jezik in književnost ter gledališko življenje tistega časa, se je moral Girolamo, kot je razvidno iz dokumentov, veliko ukvarjati tudi z družinskimi zadevami, saj je ob imetju, ki mu ga je

16 PAK, 33. Carte relative all'eredità Tiepolo-Gravisi (n. 17). Poročna pogodba, pri kateri sta bila prisotna Girolamova sestra Bradamante in stric Don Ferdinando, je bila sklenjena 10. septembra 1745, poročni obred pa je v cerkvi sv. Tomaža v prisotnosti prič Francesca Barbabianca in Antonia Bocchine, potekal 12. septembra 1745 (Flego 1998, 58–59).

17 O tem podrobneje: Flego, 1997; Flego, 1998; Žitko, 1997.

prinesla Chiara Barbabianca, ob zapuščinah svojih sorodnikov po očetovi strani, zlasti strica Gio. Nicolòja, postajal lastnik in upravljalca velikega premoženja, ki je zahtevalo veliko njegovega časa, angažiranja pa tudi potrpljenja zaradi pričakovanj, želja in zahtev širšega sorodstva po pripadajočih deležih (zlasti družini Manzioli in Sabini), nase pa je moral prevzeti tudi nerešen problem dediščinskega deleža Elisabette Barbabianca, poročene Muttoni, ki je od Girolama pričakovala pošteno in dokončno rešitev svojega dolgoletnega pravdanja. Zaradi skromne vsote 800 dukatov, ki ji jo je bil Girolamo pripravljen izplačati, sta sodni spor še v naslednjih letih nadaljevali Elisabettini hčerki, Francesca Manfredini iz Roviga in Antonia, poročena z grofom Alessandrom Gavardom iz Kopra.¹⁸

V enega od nekoliko zapletenih segmentov zapuščin oziroma dotalnih pogodb in finančnih obveznosti, je bila vključena tudi Girolamova mati, Maria Tiepolo, ki je, kot smo omenili, Girolamu že pred poroko namenila 5.000 dukatov iz svoje imovine, leta 1750 pa je morala v skladu s pogodbo z dne 24. avgusta 1710 (šlo je za njeno poročno pogodbo), poravnati račune z Don Ferdinandom Gravisijem, moževim bratom. Podoben dokument (brez datuma, po vsej verjetnosti iz druge polovice 18. stoletja) govori o delitvi dediščine Marca in Dionisija Gravisija (umrl 1731), torej očeta in sina oziroma brata Don Ferdinanda, ter vnuke, se pravi Dionisijeva sinova Girolama in Antonia, ter hčerki Bradamante in Saffiro. V dokumentu je poudarjena vloga Don Ferdinanda, ki je tudi z lastnimi sredstvi pripomogel k izobrazbi oziroma šolanju svojih dveh nečakov Girolama in Antonia, kot k temu, da sta stopili v samostan dve njegovi nečakinji, ne da bi bili omenjeni njuni imeni (verjetno je šlo za Elisabetto Antonio in Elleno Domenico). O družinski palači Tiepolo-Gravisi v tem dokumentu ni konkretnih navedb, temveč le o denarnih zneskih in o hiši v Žusterni, ki so jo sporazumno namenili Girolamovemu bratu Antoniu Gravisiju, za katero je sam zaprosil.¹⁹

Nekako v tem času je svojo oporoko pripravila tudi Maria Tiepolo, že dobrih dvajset let vdova po svojem možu Dionisu Gravisiju. Dokumenta nosita datuma 8. november 1755 in 4. avgust 1762, v njej pa se kaže velika skrb in privrženost do obeh hčera, torej do Bradamante in Saffire, nekoliko manj pa do sinov Girolama in Antonia. Oporoka je pomembna tudi zato, ker govori o delitvi njenega premoženja, torej tudi o družinski palači Tiepolo-Gravisi, kjer je Maria očitno bivala vse do svoje smrti, kakor tudi o palači markiza Elia

18 PAK, 6 – dodatek h koprskemu komunskemu arhivu, šk. 6 »All' inclito ces. Reg. Tribunale di Prima istanza. *Petizione delle nobili signore Francesca relita Marchese Manfredini, e Antonia moglie del nob. Sig. Alessandro Gavardo, figlie e rappresentanti della fu Elisabetta Barbabianca qu.m Giacomo contro li nobili signori Marchese Girolamo Gravisi, Marchesa Chiara Gravisi di lui nepote, moglie del nob. Sig. Marchese Giuseppe Gravisi, e Marchesa Laura Parimenti sua nepote, moglie del nob. Sig. Niccolò de Belli; non che nob. Sig. Co: Francesco del Tacco per li rispettivi processati titoli e rappresentanze. In punto di Taglio di due Accordi ut intus. Con documenti ab A usque OO inclusive*«. Dalle stampe di Andrea Santini 1801.

19 PAK, 33; pogodba je določala, da v primeru, da Antonio ne bi imel moških potomcev, bi morala hiša po njegovi smrti pripasti Girolamu, oziroma po opravljeni ceditvi njegovim moškim potomcem, ali pa se povrniti k družinskim posestim.

Gravisija, ki jo je dobila za doto.²⁰ Iz oporoke Marie Tiepolo ni razvidno, ali jo je v vseh teh letih hranila doma, ali pa so jo pred določenim številom prič izročili notarju. Dodatek k oporoki iz leta 1762 lahko smatramo kot kodicil, ki ni smel spreminjati dediča, namenjen pa je bil dodatkom ali spremembam nekaterih oporočnikovih želja, izrečenih v oporoki. Preseneča kar precejšnja časovna razlika od njene prvotne oporoke (1755) do dodatka (1762), še bolj pa dejstvo, da je na vse mogoče načine želela privilegirati in zaščititi obe hčeri, kar kaže na določene družinske spore in nesporazume ob delitvi njenega premoženja.

Takoj po smrti svoje matere (1768) je namreč Girolamo Gravis, ob odprtju njene oporoke, udejanjil njene določbe, zlasti izplačilo obljubljenih 5.000 ducatov.

Donazione fatta nell'anno 1744 2 giugno dall'antescritta q Nobile signora di lui Madre ad esso Nobile signor Marchese Girolamo Gravis di lei Figlio di Ducati cinque milla Dico Ducati 5000 à chiunque la ricercasse.

Iz nekega njegovega rokopisa (brez datuma) glede dediščine, ki ga je v tistem času precej zaposlovala, pa je tudi razvidno, da je dal oceniti vrednost obeh palač, torej palače Gravis-Barbabanca in palače Tiepolo-Gravis. Glede prve, ki jo imenuje »*Casa della mia abitazione*« pravi, da je ocenjena na 8.000 ducatov, palača Tiepolo-Gravis pa na 3.000 ducatov, v nadaljevanju pa pravi: »Soglašam torej z razveljavitvijo oporoke in s tem, da se premoženje razdeli, vendar naj hiša ostane zunaj tega premoženja, saj so mi v hišo mojih dveh sestra vrata vedno odprta, zato je potrebno poskrbeti za prodajo ali pa oddajo v najem tega tako dragocenega premoženja v skupno dobro vseh dedičev.«

Vorrei fare un progetto cher non potrebbe essere ruscato. Direi concorro al Taglio del Testamento e si divide la Facoltà, ma resti fuori la Casa. Che io

20 V družinskem fondu Gravis (PAK, 33; Eredità Gravis-Tiepolo) gre za značilne primere listin oziroma pravnih aktov, ki zadevajo prenos premoženja na žensko potomstvo, kakršen je bil v konkretnem primeru prenos na Mario Tiepolo. V Istri so, glede na uveljavljeno zakonsko in dedno lastninsko pravo, ženske potomke lahko dedovale enakovredno moškim, čeprav so bili slednji v privilegiranim položaju in je zato institucija dote praviloma pomenila izplačilo deleža dediščine. Če sta bili v družini dve ali več hčera (v našem primeru tri) brez bratov, je ena med njimi zlahka dedovala vse premoženje (v konkretnem primeru so premoženje dedovale vse tri hčere. Maria Tiepolo pa je, kot navedeno, s posebno pogodbo odkupila delež obeh sestra). Žal v fondu ni dotalne oziroma zakonske listine, ko sta Maria Tiepolo in Dionisio Gravis določila združitev, torej solastništvo premoženja ter tako premoženjsko uredila zakonsko razmerje, ampak se podoben primer kaže le v poročni pogodbi med njeno sestro Giustino Tiepolo in Giacomom Barbabianco iz leta 1703. Zlasti v severozahodni Istri se je uveljavil pojav solastništva dobrin zakoncev, zato v navedenem in drugih fondih PAK zasledimo kar nekaj primerov zakonskih in dotalnih listin, v katerih s takozvano *medietas*, se pravi koncesijo, s katero ženin odstopi polovico svojega trenutnega in prihodnjega premoženja nevesti (Darovec, 2010, 789–822).

*entrerò un quella per me sempre aperta di mie sorelle, e si procuri di vendere a di affitare un così bel Capitale a comun beneficio degli azionarij.*²¹

Iz dokumenta z dne 6. novembra 1799 z naslovom »*Divisione della Facoltà Tiepolo*« (processo N. 15), ki ga je sestavil tedaj že c. k. javni notar Giuseppe Lugnani v prisotnosti Girolama Gravisija in prič, je razvidno, da do tega obdobja še vedno ni bilo razdeljeno celotno premoženje Andreja Tiepola, ki ga je posedoval v Kopru in okolici. Sicer so si večji del njegovega premoženja, glede na to, da je umrl brez oporoke, kot smo omenili, razdelile njegove tri hčerke, in sicer najprej tistega, ki ga je imel v Benetkah, kasneje v letih 1742 do 1749 pa še onega v Kopru, se je nadaljnja delitev premoženja nadaljevala šele po smrti Marie Tiepolo, ko je Girolamo, njen sin, prevzel funkcijo prokuratorja za svojega brata markiza Antonia Gravisija in sestre Bradamante ter že pokojne Saffire, torej preostanka nekdanjega celotnega premoženja, ki je pripadalo sedaj že tudi pokojni Girolamovi teti Saffiri Tiepolo, poročeni Collalto, kot je določala oporoka z dne 15. aprila 1769. V krog dedičev so sodili tudi potomci Giustine Tiepolo, poročeni Todeschini, tako iz prvega kot drugega zakona.

Iz seznama premoženja (podrobnega seznama ni v arhivskem gradivu), je razvidna delitev premoženja na dveh obračunskih listih, označenih s št. 41 in 42, kjer je razločno specificirana vrednost hiš, skladišča, torkle in solnih polj v Kopru, v okolici pa polj, kolonskih hiš in volov v Šalari in na Gažonu, gozdčiča v Kavrljagu, drugih polj, vrtov in zakupljene hiše v Gažonu, travnikov in polj ob različnih zaselkih koprskega komuna in drugih travnikov pod Padno, polja in deli polj, travnikov in vrtov ter vinogradov v vaseh Slum, Zazid, Rakitovec in Sv. Anton, ki so bili večinoma v najemu in drugi zakupi z najemi po različnih krajih koprskega komuna in izven njega; dalje zakupi in najemi v Kopru, pohoštvo, ki se je nahajalo v nekdanji palači Tiepolo-Gravisi ter različni zakupi in krediti od najemnin skladišč, travnikov in različnih dajatev v celotnem znesku 2.108 L in 5 soldov. Znesek celotnega premoženja je znašal 105.205 L in 12 soldov z odštetimi 6 % obrestmi v znesku 1.926 L 15 soldov, ki so jih vnesli v letna plačila v breme celotnega premoženja.²²

Viene dimostrata la divisione suddetta da due Fogli di Bilancio segnati N. 41 e 42 specificanti distintamente il valore delle Case, Magazin, Torchio e Fondamenti di Saline, posti in questa Città, e suo Circuito, delli Campi, Casa colonica e

21 PAK, 33. Eredità Gravisij-Tiepolo; iz nekoliko nejasnega Girolamovega zapisa je vendarle možno izluščiti, da je govora o nedokončani palači Tiepolo-Gravisi, pri tem pa se postavlja vprašanje, ali je bila palača po smrti njegove matere leta 1768 že prazna, glede na to, da je v kodicilu k oporoki iz leta 1762 dodelila obema hčerama prostore v nekdanji palači Elia Gravisija, ki jo je dobila za doto.

22 PAK, 33. *Divisione della Facoltà Tiepolo, processo N. 15*; sledi še denarna vrednost deležev, ki naj bi pripadali različnim dedičem.

Bovi attinenti alla Possessione di Salara, e gason, del Bosco di Cavriago: di altri Campi, Orti, e Casa Livellata di Gason: de Pradi, e campi giacenti in varie contrade di questo Territorio; di altri pradi sotto a Padena, e Valderniga: di Campi, pezzi di Campo, pezzi di Prado, Orticelli, e Vigne nelle Ville rispettivamente denominate di Slum, Xasit, Rachitovich e S. Antonio, la maggior parte dei quali affittati, e picciola parte a Praude: di altri livelli, ed affitti di diversi luoghi del Territorio e della Provincia: de' Livelli ed affitti esigibili in questa Città: delli Mobili ancora trovatisi in essere nella fù Casa Dominicale Tiepolo: delli crediti di essa Facoltà sopra li Livelli di soldi e per fine de' crediti diversi sopra affitti de' Stabili, e Magazzini, de' Pradi, e Praude qui esigibili, il tutto risultante per la rendita certa di L 2108 s.5 senza la rendita incerta, e la somma del Capitale di L 105.275 s.12 p. 6. netta dal Capitale di L 1926 s. 15 importare degli annui aggravij a peso di tale Facoltà.

O sami usodi palače Tiepolo-Gravisi v letih 1770–1800 ni veliko zna-nega, saj je žal knjižica z naslovom »*Livelli ed Affitti di Case, e Magazini dall'Eredità Tiepolo*«, precej poškodovana, zlasti v vrhnjem delu, kjer so navedene nepremičnine, ki so bile predmet livelov in najemnin. Iz nje torej ni razvidno, ali je bila že tudi palača Tiepolo-Gravisi v tem času v najemu. Edini podatek, ki ga je možno natančneje razbrati, zadeva najem manjšega dvorišča ob vrtu palače, ki so ga dali v najem avgusta leta 1805 za 15 L na leto, vendar ni podatka kateremu lastniku naj bi pripadal. Iz istega leta pa izhaja tudi oporoka Bradamante Tiepolo, sestre Girolama Gravisija, ki se ji je življenje izteklo v noči med 2. in 3. decembrom 1805. V svojem rokopisu, napisanem v francoskem jeziku z naslovom »*Curiosités de Capodistria pour mon ami m.r. l'abbé Bard par le c.te Agostino Cali Rubbi*«²³, jo omenja tudi Agostino, sicer sin uglednega koprškega razsvetljenca in polihistorja Gian Rinalda Carlija. V svojem rokopisu spregovori o omenjeni palači in njeni opremi ter poslikavah. Žal je bil pri svojem opisu dokaj skromen in nas s tem prikrajšal za dragocene podatke, tako o samem izgledu palače, kot njeni opremi in poslikavah, ki jih je ob svojem obisku za gotovo videl. Z udejanjenem oporoke je dediščina Bradamante Tiepolo prešla na Girolama Gravisija. Ta jo je že leta 1811, torej leto pred svojo smrtjo, »s polnim zaupanjem prodal« (*fiduciosamente la vende*) svojemu bratrancu Giuseppeju, leta 1834 pa je prišla v last njegovega sina markiza Giannandrea Gravisija.²⁴

23 *Curiosités de Capodistria pour mon ami m.r. l'abbé Bard par le c.te Agostino Carli Rubbi*, Državni arhiv Trst, Družinski fond Lonza 1915-1980 (DAT, t.e. 14, a.e. 182).

24 Bradamante Tiepolo se je morala pri določitvi dedičev v svoji oporoki poslužiti ne le ožjih sorodnikov, se pravi brata Antonia, za njim pa Girolama, zlasti zaradi prezgodnje smrti njegovih sinov, pač pa tudi širšega sorodstva, se pravi Girolamovega bratranca Giuseppeja in njegovega potomstva, ki je s sinovi in hčerami glede na Girolamovo starost, še edini zagotavljal nadaljevanje te družinske veje in ohranjanje celotne dediščine.

ZAKLJUČEK

Z udejanjenjem oporoke pokojne Bradamante Tiepolo, zadnje neposredne potomke te ugledne beneške rodbine na koprskih tleh, je njena dediščina prešla na Girolama Gravisija, po njegovi smrti leta 1812 pa na njegovega bratranca Giuseppeja oziroma njegovega sina Giannandreo Gravisija. S smrtjo Bradamante Tiepolo leta 1805 oziroma njenega brata Girolama Gravisija leta 1812, se je obenem iztekel tisti rod obeh družin, ki je izviral iz zakonske zveze med Mario Tiepolo in Dionisijem Gravisijem, sklenjene leta 1710. Hkrati s tem se je izteklo tudi zadnje pomembno obdobje nekoliko nenavadne, skrivnostne, a elegantne koprške palače Tiepolo-Gravisi, povezane z velikimi ambicijami, prestižem in ugledom njenih prvotnih lastnikov, tako Domenica kot njegovega sina Andrea Tiepola, pa tudi z nekoliko trpko usodo, ki jo je spremljala po njegovi smrti leta 1741, ko se je družina s poroko Marie Tiepolo z Dionisijem Gravisijem povezala s to mogočno družino, kar pa je v nadaljnjem razpletu in prehajanju lastništva po ženski liniji, onemogočilo njeno dokončanje in v prvi polovici 19. stoletja vodilo v njeno postopno propadanje ter izgubo prvotne namembnosti in značaja plemiške palače.

THE HOUSE OF TIEPOLO-GRAVISI IN THE SOCIAL AND CULTURAL MILIEUS OF KOPER BETWEEN THE 17TH AND 18TH CENTURIES

Salvator ŽITKO

Historical Society of Southern Primorska, Garibaldijeva 18, 6000 Koper, Slovenia

e-mail: salvator.zitko@gmail.com

SUMMARY

In the context of the social and cultural milieus of Venetian Koper between the 17th and 18th centuries, the author traces the efforts of the noble family of Tiepolo from Venice, of both Domenico and his son Andrea, to become members of the Koper Great Council (1673), and to accede to the inner and more powerful circle of the Koper nobility by forging family connections. These aspirations culminated and were fulfilled with the marriage of Andrea's daughter Maria Tiepolo with Dionisio Gravisi (1710). At the same time we follow the construction and expansion of the family palace in the St. Clare quarter, which assumed its current appearance mostly during the period of Andrea Tiepolo. Family disputes connected to the division of property among the closest relatives and heirs of his daughter Maria Tiepolo, and the transfer of ownership through the female line, ultimately prevented the completion of the palace, leading to its gradual decline in the first half of the 19th century and to the loss of its original purpose and character of a noble palace.

Keywords: House of Tiepolo-Gravisi, Great Council, ground leases, Brotherhood of St. James, Tiepolo Palace

VIRI IN LITERATURA

- Apollonio, A. (1998):** *L'Istria veneta dal 1797 al 1813*. Gorizia, Libreria Editrice Goriziana, 29.
- Bertoša, S. (2005):** *Rašpor i rašporski kapetanat. Povjesni pregled*. Pazin, Katedra Čakavskog sabora, 2005, 73.
- Bonin, Z. (2001):** *Oris razvoja koprskih bratovščin v času Beneške republike, s posebnim poudarkom na bratovščini Svetega Antona opata puščavnika*. *Acta Histriae*, 9, 2, 357–388.
- Bonin, Z. (2011):** *Bratovščine v severozahodni Istri v obdobju Beneške republike*. Koper, Pokrajinski arhiv, 103.
- Čebrown, N. & K. Zanier (2015):** *Hipoteze o genezi in razvoju nekdanje palače Tiepolo Gravisi v Kopru*. V: Panjek, A. & U. Železnik (ur.): *Palača Tiepolo-Gravisi v Kopru*. Odstiranje mestne zgodovine. Koper, Založba Annales, 141–172.
- Darovec, D. (2010):** *Ruolo dei vicedomini istriani nella redazione degli atti notarili in rapporto ad uffici affini dell'area adriatica*. *Acta Histriae*, 18, 4, 789–822.
- DAT – Državni arhiv Trst (DAT), fond Lonza 1915–1980, t. e. 14, a.e. 182, Curiosités de Capodistria pour mon ami m.r. l'abbé Bard pa le c.te Agostino Carli Rubbi (rokopis).**
- De Totto, G. (1939):** *Il patriziato di Capodistria*. Parenzo, Stab. tip. G. Coana & Figli, 33.
- Flego, I. (1997):** *Gian Rinaldo Carli e Giroloamo Gravisi*, *Acta Histriae*, V, 109–134.
- Flego, I. (1998):** *Girolamo Gravisi. Sparso in dote carte*. Capodistria, Edizioni Comunità italiana, 41–42.
- Forlani, F. (2001):** *Brani della parte prima delle memorie sacre e profane dell'Istria del Dottor Prospero Petronio*. Capodistria, Società italiana di ricerca, 154.
- PAK, 6 – SI PAK KP 6 (Pokrajinski arhiv Koper, Komuna Koper, Majerjev dodatek (appendice)).**
- PAK, 14 – SI PAK/0299/006/001 (Pokrajinski arhiv Koper. Družinski arhiv Gravisi), a.e. 14.**
- PAK, 33 – SI PAK/0299/016/001 (Pokrajinski arhiv Koper. Družinski arhiv Gravisi), a.e. 33.**
- PAK, 33 – SI PAK/0299/016/002 (Pokrajinski arhiv Koper. Družinski arhiv Gravisi), a.e. 33.**
- PAK, 45 – SI PAK/0299/020-0001 (Pokrajinski arhiv Koper. Družinski arhiv Gravisi), a.e. 45.**
- Sabbadini, R. (1999):** *Il nuovo patriziato veneziano: criteri di scelta e logiche di comportamento*. *Acta Histriae*, VII, 495–504.
- Stancovich, P. (1888):** *Biografia degli Uomini distinti dell'Istria, seconda edizione con saggio di annotazioni*. Capodistria, C. Priora.
- Seražin, H. (2010):** *Arhitekt Giorgio Massari (1687–1766). Sakralna arhitektura na Goriškem, v Furlaniji, Istri in Dalmaciji*. Ljubljana, Založba ZRC.
- Senato Mare (1896):** *Senato Mare. Cose dell'Istria (Registro 50–65). Atti e memorie della Società istriana di Archeologia e Storia patria (AMSI)*, 12, 1–2, 57–111.

- Senato Mare (1899a):** Senato Mare. Cose dell'Istria (Registro 96–105). Atti e Memorie della Società istriana di Archeologia e Storia patria (AMSI), 15, 1–2, 1–94.
- Senato Mare (1899b):** Senato Mare. Cose dell'Istria (Registro 106.118). Atti e Memorie della Società istriana di Archeologia e Storia patria (AMSI), 15, 3–4, 288–370.
- Senato Mare (1900):** Senato Mare. Cose dell'Istria (Registro 119–154). Atti e Memorie della Società istriana di Archeologia e Storia patria (AMSI), 16, 1.2, 1–116
- Širok, L. O. (1999):** Koprsko gledališče v 18. stoletju. *Annales, Series historia et sociologia*, 9, 1, 207–230.
- Štuhec, M. (2009):** Besede, ravnanja in stvari. Plemstvo na Kranjskem v prvi polovici 18. stoletja. Ljubljana, Slovenska matica.
- Ziliotto, B. (1908):** Trecentosessantasei lettere di Gian Rinaldo Carli Capodistriano. *Archeografo Triestino*, 3, IV, 3–105.
- Žitko, S. (1997):** Carlijevo delovanje v koprskih akademijah 18. stoletja. *Acta Histriae*, V, 59–78.